

Історія 8

Лекція #12

**ПОЧАТКИ
КОЗАЧЧИНИ
І
ЗАСНУВАННЯ
ЗАПОРІЗЬКОЇ СІЧІ**

- Татарське лихоліття і феодалська система закріпачення селян, не означала що відважні люди боялися іти в степ на полювання (**hunting**) і рибалку (**fishing**).
- Навпаки, протягом XIV, XV і XVI століть були відважні люди, які в пошуках багатств та пригод ходили в дике поле.
- Цих людей нарід назвав *«уходниками»*.

- **Хто були ці “уходники”?**

- спершу ходили міщани і вільні селяни,
- літом вони полювали та риболовили, збирали мід, ловили диких коней,
- на осінь вертали у міста із сушеною рибою, медом, сушеним м'ясом та із хутрами бобрів і лисів, щоб продавати на ринках,
- за дозвіл продавати ці товари, вони платили податки (**taxes**) до міської управи, чи до пана-аристократа який провадив містом чи селом.

- Хто були ці “уходники”?

- історики припускають що підчас і після княжої доби, деякі дружинники (**knights and soldiers**) княжих дворів перепровадилися в степ і збудували там свої господарки (**farms**),
- ці дружинники теж полювали і риболовили, та раз чи два рази в рік їздили в окружні міста щоб продавати свій товар,
- вони також зберігали військове знання та традиції княжої доби.

Князівський дружинник, Русь, XI ст.

- Про таких людей знаходяться згадки в Київських літописах.
- Літописи згадують про існування на кордоні руських земель і кочового Степу **бродників** і **берладників** — вільних людей, котрі не підкорялися князівській владі і жили, за рахунок здобичі.

- Хто були ці “уходники”?

- до міщан і дружинників з часом долучилися князі та мала аристократія, які шукали пригод та небезпеку,
- часто із військовою освітою, вони добре вміли охоронятися від нападів татар,
- до цієї групи долучалися іноземці (переважно європейці) в пошуках багатств і пригод.

- Хто були ці “уходники”?

- згодом, в степ втікають від панщини – кріпаки, закупи (**indentured servants**), невільники (**slaves**) та інші які не хотіли служити панам.
- розбійники (**robbers- criminals**), які втікали від суду і смертної кари,
- політичні та релігійні втікачі від польської влади.

- Уходники протягом років, більше і більше лишалися в степу круглий рік.
  - Деякі не хотіли платити щораз більших податків по містах.
  - Інші, втікачі не мали куди повертатися, тому що повернення означало смертну кару.
- В байраках, ярах і низинах над річками поставали хутори-господарки а згодом і малі села, які лишалися поза межами польської влади.

- Життя цих людей, було простим і дуже тяжким.
- По перше, вони були:
  - віддалені від своїх рідних і знайомих,
  - не мали зв'язків із громадою,
  - не мали доступу до церкви чи священника
- Тобто, ці люди були майже зовсім відокремлені від суспільства.

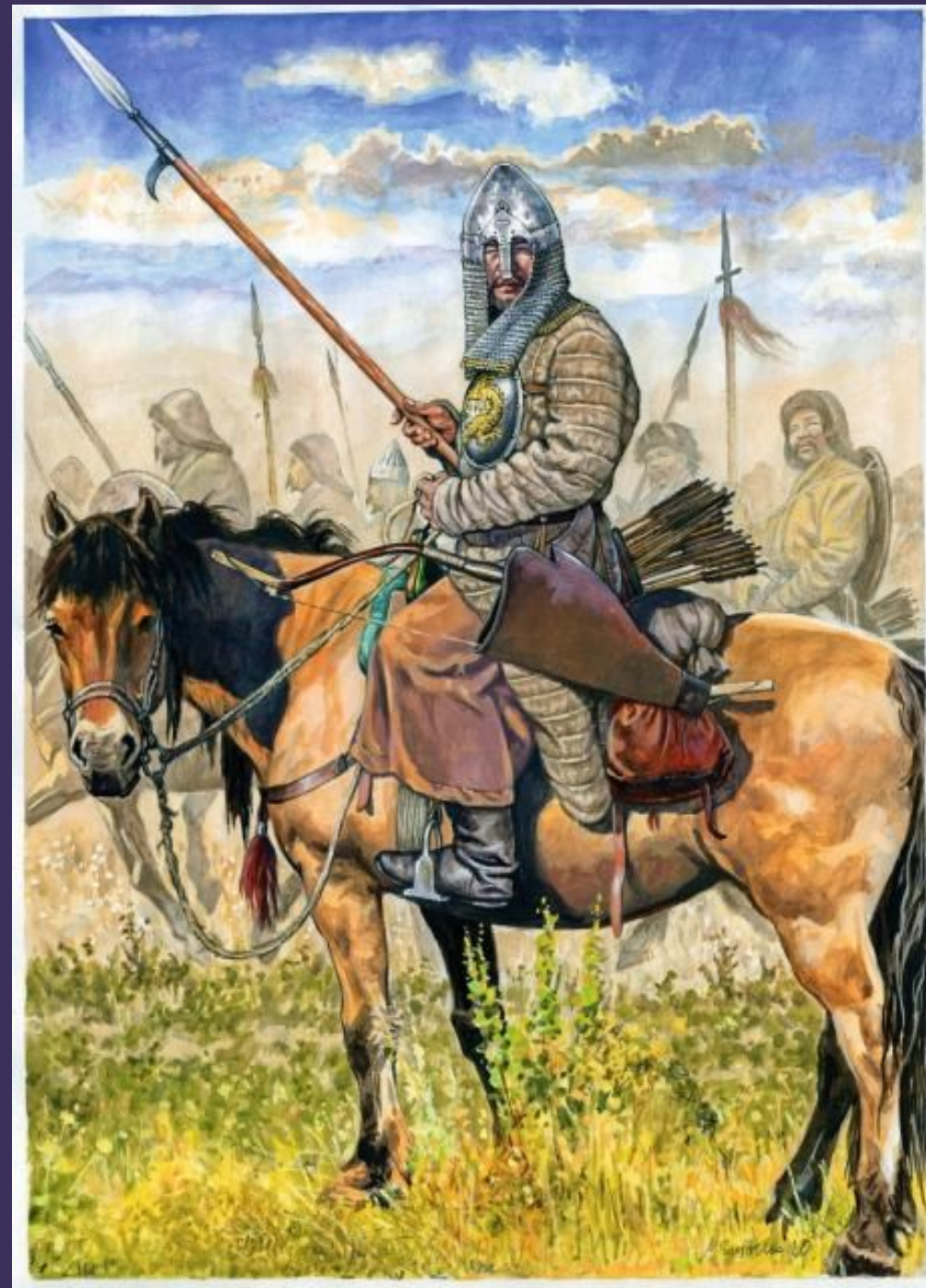

- По друге, дике поле мало великі небезпеки – чагарники, дикі звірі, трійливі гади, трясовиння.
- Погода теж була несприятлива:
  - сильні вітри продувають степом у всі пори року,
  - зимою температура паде далеко по нижче морозу,
  - зимою випадають великі та глибокі сніги,
  - весною та осінню бувають повені,
  - літом часто налітають сильні бурі, із блискавками які підпалюють суху траву.

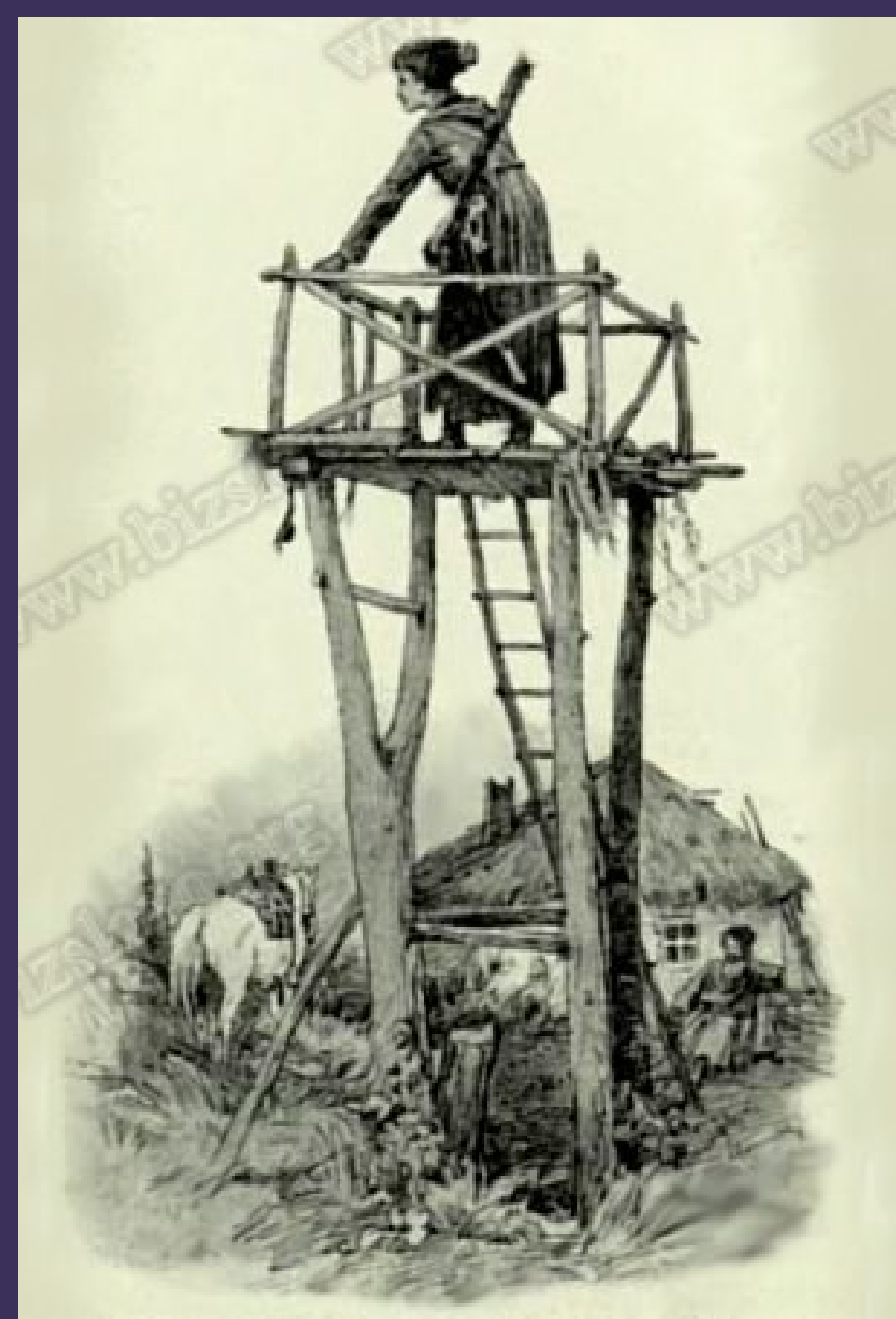
- По третє, степ теж мав великі небезпеки від кочовиків та розбійників.
- Але найбільшою загрозою, були татарські загони, які кочували в степу, і які кожної весни ішли походом в Україну, щоб набирати бранців (**slaves**) та здобич (**loot**).

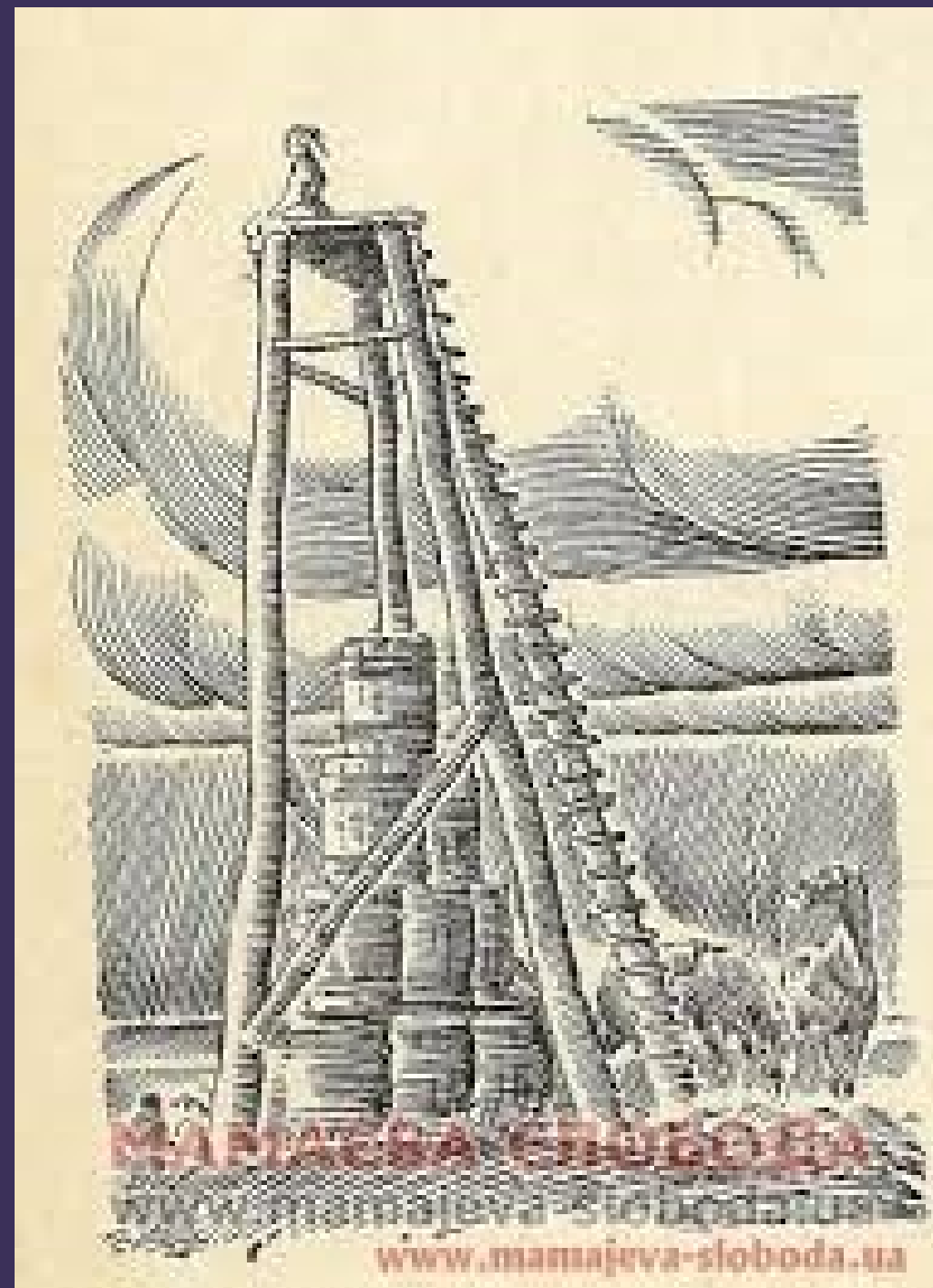

- Ці хутори і малі села були постійно під загрозою татарського нападу.
- Щоб охоронитися від татарських нападів, уходники протягом часу склали сітку (a net) повідомлення, яка давала їм нагоду завчасно заховатися.

- Ця система повідомлення складалася із високими вежами-фігурами які будувалися недалеко кожного хутора.
- На верху стежив сторожа чи чатовий.

- Коли сторожа побачив загін татар, запалював бочку наповнену смолою (tar), сіном та клоччям.
- Дим із палаючої бочки попереджав сусідні хутори, які теж запалювали свої фігури, і таким чином всі мешканці степу швидко знали про надходячу орду.

- В такий спосіб люди мали нагоду сховати себе та свою худобу і коні від татарської загрози.
- Проте, не всі хотіли ховатися від наїздів татар.
- Тому що багато з уходників мали військовоє знання і вишколення, вони почали організуватися у малі озброєні групи.
- Вони почали нападати на татарські загони щоб визволяти бранців з ясиру.

➤ *«Сторожка над Дніпром», Йосиф Брандт, 1878.*

- Уже в половині 15-го століття почалися письмові згадки про відважних людей які охороняли границі від нападів татар.
- Їх почали називати *«низовиками»* або *«запорожцями»*, тому що жили на низу степу, або за порогами.
- В 1491-2 польський літопис вперше вживає слово *«козак»* щоб описати озброєних вільних людей степу.

- В літописі 1493, автор описує напад козаків на нову турецьку твердиню «Очаків» на гирлі Дніпра.
- Фортецю взято і знищено.
- Здобич, отримана тут, становила 30 тисяч алтинів (срібних монет) грошей та 64 полонених.

➤ «Козак на чатах»,
Ю. Брандт,
1881 р..

- Слово *Козак* має декілька пояснень:
  - від половецького слова «*Cosac*», що означало «варта» або «чота» (*guard*)
  - від кримсько-татарського або тюркського слова «*Qazaq*» — що означало «вільна людина», «авантюрист», «шукач пригод», «бурлака»,
  - від тюркського слова «*Kazak*» — що означає «вирізати або оголити гострим інструментом», «поголений», «безбородий», також можливо що з оголеною головою.

➤ «Запорожець»,
Сергій Васильківський,
коло 1900 р.

- Кожного року козацькі ватаги (**bands**) ставали більше і більше сміливими (**bold**) у їхніх нападах на татар.
- Вже з початку 16-го століття, є згадки про морські напади на турецькі галери і кримські міста.
- Це означало що були люди які вміли організувати та провадити більшими нападами.
- Це були старости (**mayors**) міст на границі степу, які взяли свої обов'язки охорони поважно.

- Між першими знаними отаманами козаків, були Предослав Лянцкоронський (польський шляхтич) та Б. Претвич, і черкаські старости Семен Полоз та Остафій Дашкевич.

➤ Остафій Дашкевич

- Проте, Польський Сейм та король не дозволяли Дашкевичу чи іншим збудувати охоронні фортеці на Дніпрі.
- З кінцем 1540-вих роках це почав на власні кошти організувати князь Дмитро Вишневецький.

➤ князь Дмитро «Байда» Вишневецький

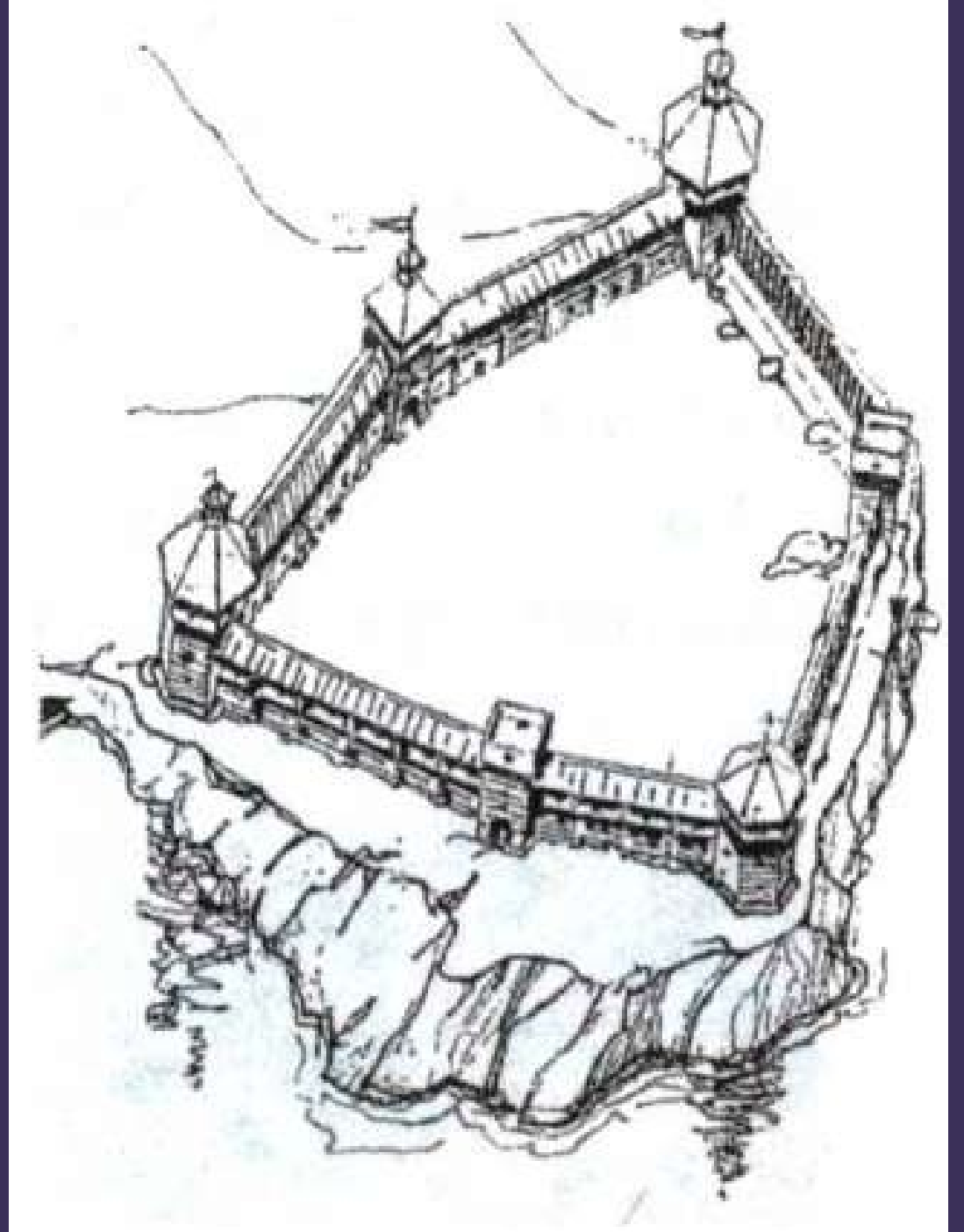
- Правнук короля Данила, князь Вишневецький був досвідченим вояком, і добре зрозумів потребу сильної зорганізованої оборони українських земель.
- Около 1550, він побудував твердиню (fort) на острові Мала Хортиця.

➤ Острів Мала Хортиця сьогодні

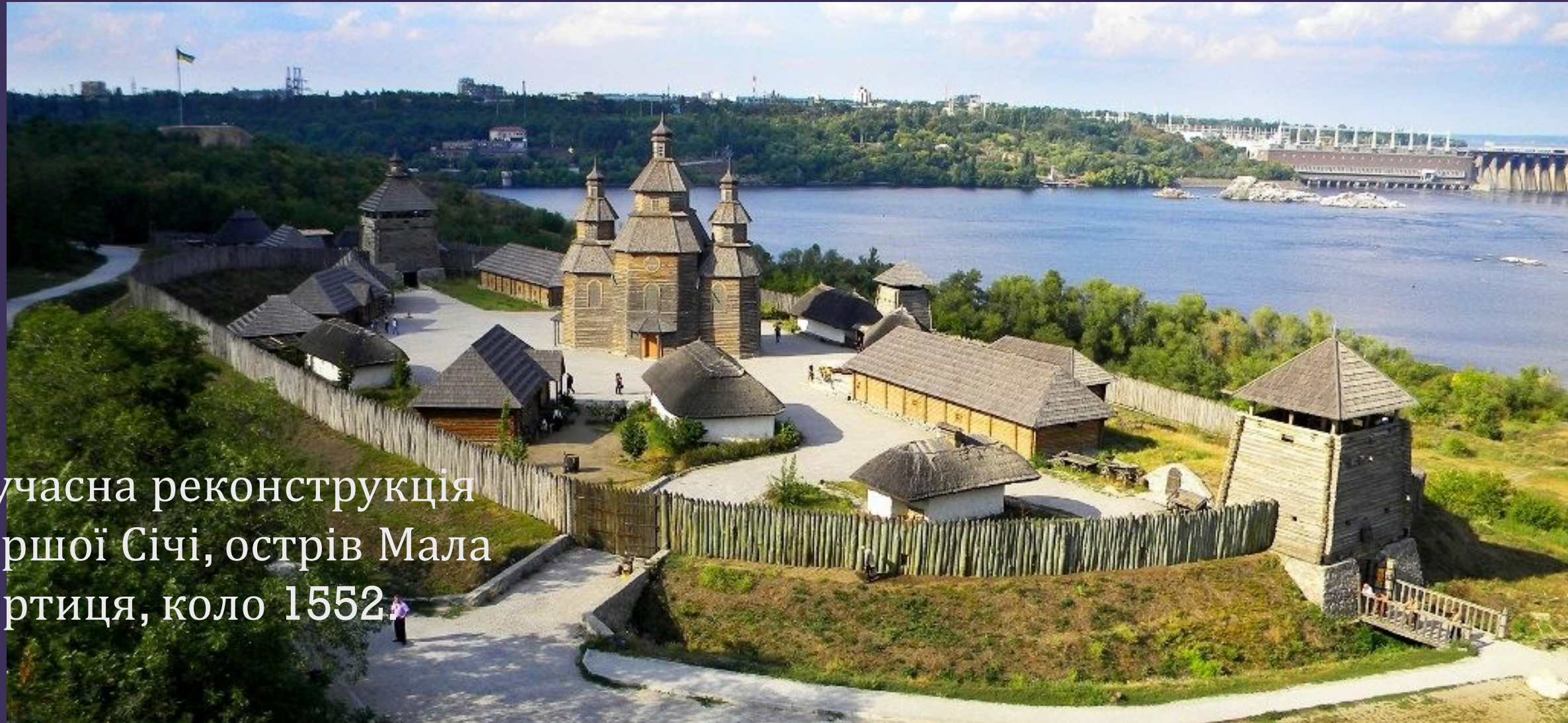
- Побудована на скелястому острові, козаки викопали глибокі рови, висипали високі вали на яких поставили частокіл (palisade), вежі та одну вхідну браму до якого був перекладний міст.

- реконструкція першої Січі, острів Мала Хортиця, коло 1552.

- В середині площі поставлено церкву, а навкруги курені де мешкали і працювали козаки.

- Сучасна реконструкція першої Січі, острів Мала Хортиця, коло 1552.

➤ реконструкція першої Січі, острів Мала Хортиця, коло 1552.

- Із Січі, Вишневецький провадив походами проти Туреччини і Кримського Хана, і навіть напав на Стамбул.
- Ці напади приносили запорожцям гармати, гроші, здобич, самопали, шаблі, та визволяли багато бранців, і нищили татарські міста і економію.
- Турки і татари скаржилися польському королеві, але Запорожці не були короля васалами, і робили те що хотіли.

- В січні 1557 році татари напали на Запорізьку Січ, і пробували її взяти та знищити.
- Після облоги, яка тривала 24 дні, але козаки відбили напасників і татари з великими втратами відступили.
- Татари повернули літом, і після довгої облоги здобули порожню Січ - Козакам не стало ні припасів ні харчу, і Вишневецький наказав козакам малими групами перебратися через облогу.

- В 1562 році, Вишневецький з 5,500 козаками пішов на допомогу польським шляхтичам в Молдові, які почали повстання проти молдовського князя.
- Там його, і його старшину зрадили поляки, запровадили в пастку та покинули поле бою.
- Князя Вишневецького вхопили молдовці в полон, та віддали Турецькому Султанові Селімові II.
- Вишневецького завезено до Стамбулу

- Султан видав наказ, що князя Вишневецького мали стратити на гак, а козаків віддати на каторжну службу на галерах.

هذا الجراء لمن عدى الحدود الصنبرين في سنة الهجره ١٢٤٨

Pelincwil Constantinopolis
Franciscus Rimkiewicz
Mily Polonus
anno sal. 1798

DE LA COLLECTION DES DESSEINS DE KASIMIR DE LA ROCHE A PARIS...

LE PRINCE DEMETRIUS WISNIOWIECKI DESIRANT EN 1501 D'APRES LES INSINUATIONS DE LASKI SUBJUGUER LA MOLDAVIE AIT LE MALHEUR DE TOMBER AVEC PIASECKI ET PLUSIEURS AUTRES ENTRE LES MAINS DES TURCS. ENVOYE ENSUITE A CONSTANTINOPLE CES INFORTUNES Y PERIRENT DE LA MORT LA PLUS CRUELLE. LES UNS EN TOMBANT SUR DES CROCHET MOURURENT IMMEDIATEMENT APRES, MAIS WISNIOWIECKI SUSPENDU PAR LES CÔTES, IL SOUFFRAIT DES TOURMENTS MORTELS PENDANT TROIS JOURS, POUR LES FAIRE CESSER IL EUT RECOURS AU BLASPHEME DE MAHOMET. LE TURC IRRITE PAR CES IMPRECATIONS, PERCE D'UNE FLECHE L'INFORTUNE WISNIOWIECKI QUI TERMINE AINSI SES SOUFFRANCES... LA FLECHE DONT FUT PERCE WISNIOWIECKI, SE TROUVE PARMI LES MONUMENTS POLONAIS REUNIS A PULAWY DANS LE TEMPLE DE LA SYBBLE CHEZ LES PRINCES CZARTORYSKI.

DEDIE AUX AMATEURS DES BEAUX ARTS ET POSSESEURS DES PRECIEUSES COLLECTIONS DES GRAVURES TIREES DE L'HISTOIRE POLONAISE, A MM. KONSTANTIN MACIEWICZ, ET GUALBERT PAWLKOWSKI PAR SON COMPATRIOTE ET AMI A.D. POLONAIS. - 1831.

NABIS ARABSKI POWIATCZY MIĘSICI W SOBIE MYŚL NASTĘPIŁA CAŁA...

TA IEST ZAPŁATA TEGO KTORY PRZESTAPIŁ GRANICE OSMAŃOW R: HEGIRY 947.-

ВАЖЛИВІСТЬ КН. ДМИТРА ВИШНЕВЕЦЬКОГО

- Перший який зорганізував усіх запорожців в з'єднане військоове оформлення.
- По друге, він зрозумів що згуртування всіх запорожців, це потужна військова і політична сила, з якою мусіли числитися і Польща, і Литва, і Кримські Татари, і Османська Імперія і Московське князівство.

- Найголовніше, це те, що Князь Дмитро «Байда» Вишневецький зумів створити військово-соціяльну організацію яка дала українцям:
  - військо
  - охорону
  - збереження вольностей і традицій народу
  - збереження і охорону православної віри
  - уряд на підставі демократичних прав рівності та справедливості
  - початок держави та устрою який тривав коло 225 років.

ПІДГОТОВИВ МГС. АНДРІЙ ПЕРЕКЛІТА

ШКОЛА УКРАЇНОЗНАВСТВА
ТОВАРИСТВА
“РІДНА ШКОЛА”
В ДЕТРОЙТІ

2020– всі права застережені